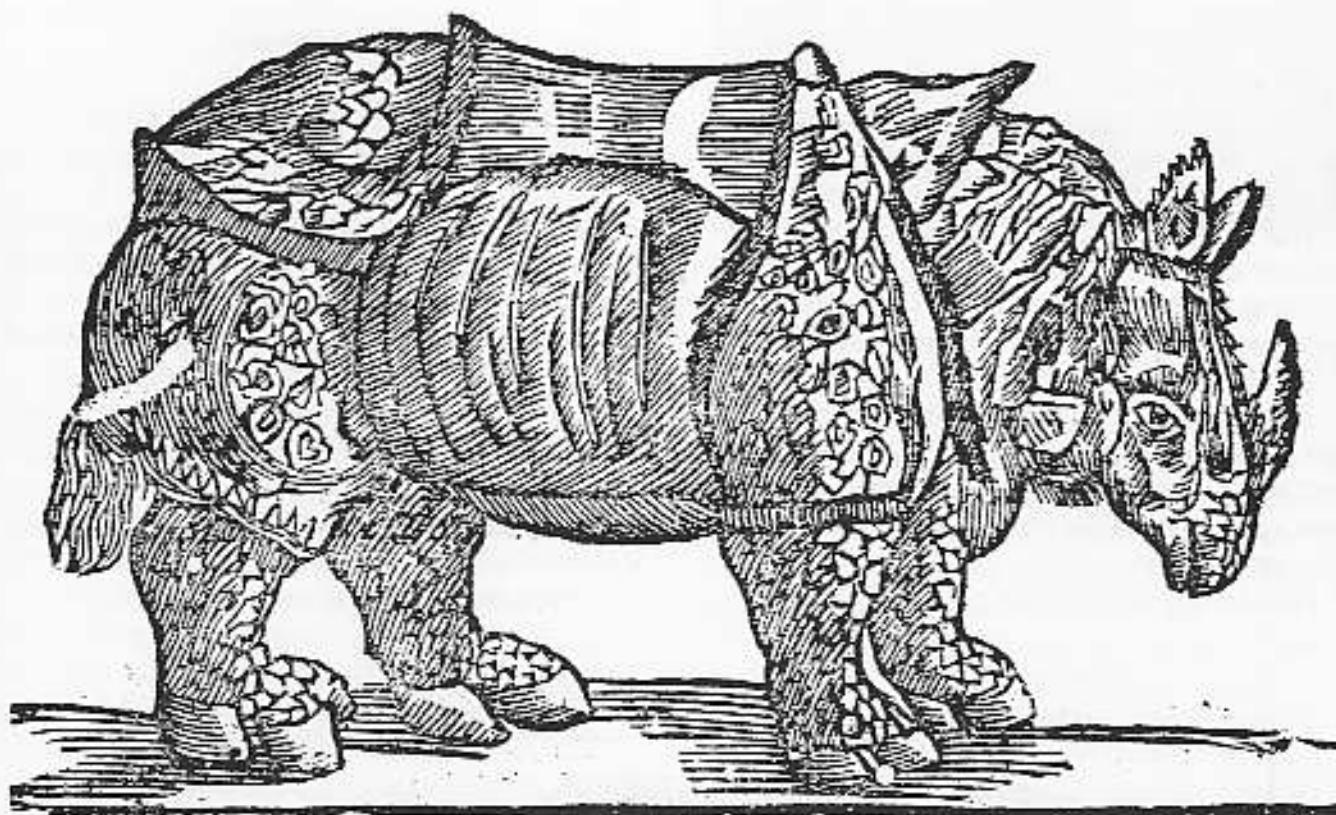

R E N O S C E R O S .

R e n o s c e r o s .

R e n o s c e r o s .

afbeelding 1: Houtsnede van de "RENOSCEROS" uit het boekje uit 1819

In zijn bijdrage aan de bundel *Het Fenomeen Kameel* behandelt Jaap ter Linden (noot 1) een klein boekje uit 1819, *Tafereelen uit het Rijk der Dieren* geheten. Voluit: *Tafereelen uit het Rijk der Dieren, voor kinderen der minvermogenden, of zoogenaamden gemeenen man, geopend. Zijnde eene beschrijving van viervoetige dieren, in samenspraken tusschen eenen vader en deszelfs zoon. Eerste stukje: over de leeuw, olifant, beer, renosceros, tyger, kameel, eenhoren, muilezel, luipaard en stekelvarken, met platen*. Het boekje is eigendom van het Nationaal Schoolmuseum in Rotterdam en werd gepubliceerd te Amsterdam, bij B.Koene, boekdrukker, in de Boomstraat, 1819.

Doel van het boekje is de geestelijke verheffing van kinderen uit arme kring. Natuureducatie, kortom. In de vorm van tien kleine dialogjes worden aard en wezen van negen zoogdieren en een fabeldier uit de doeken gedaan. Van elk dier wordt bovendien een afbeelding gegeven, zodat het kansarme maar leergierige kind zich een beeld kon vormen. Tekst en illustratie zijn van een kaliber dat zo onvoorstelbaar slecht is dat we moeten hopen dat het boekje commercieel mislukte. Aan de hand van het hoofdstukje over de neushoorn "Renosceros" - een diersoort waarmee het Natuurmuseum een bijzondere band heeft - wil ik hier wat nader op ingaan.

dialogoog

Afbeelding 1 toont de illustratie: een houtserige houtsnede van een in een soort oosters kuras gestoken rhinoceros. De tekst van de dialoog luidt als volgt:

ZOON. Nu, Vader! ik kom wat vroeg, want ik ben verbazend nieuwsgierig naar dit Dier, met alle plekken en bekleedselen, het gelijkt wel met platen bespijkerd te wezen.

VADER. Niet zonder reden, zoodanig een Dier is al zonderling, en verdient wel aanmerking, om zijne bijzondere huid.

Z. Wat is dat voor goed, waarmede zijn huid gedekt is?

V. Eene soort van schelpen, en wel zoo hart, welke aan zijn' huid vast zijn gegroeid.

Z. Dit Beest moet een' mooie kleur hebben?

V. Dat is ongelijk; in Alexandria en Egypte, zijn die geelverwig, gelijk een Olifant, en aan den snuit zwart, in Bengalen worden er gevonden die fraaije blaauwe en witachtige kleuren hebben.

Z. Hebben zij een' Horen op den neus?

V. Ja, alsmede een' boven aan den rug, gelijk gij hier afgebeeld ziet; als zij met den Horen op den neus in het water komen, zeggen de Oudvaders, dan komen andere Beesten aan de Rivier om zich gezond te maken, want dit is de beste medecijn, zegt men.

Z. Hoe groot zijn deze Dieren?

V. Als een Stier of Os.

Z. Zijn zij goede vrienden met den Olifant?

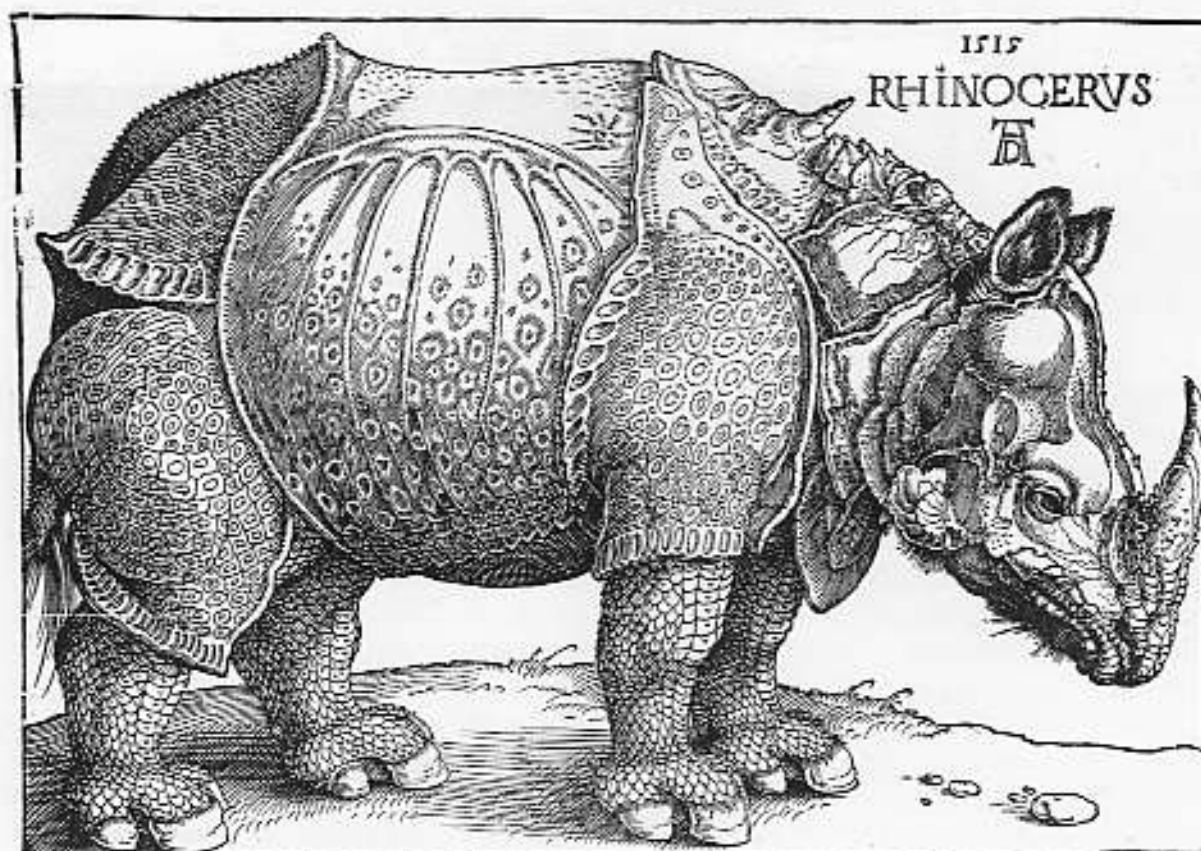
V. Neen: dat is hun Erfvijand.

Z. Dooden zij elkanderen dan?

V. Ja: Als een Renosceros eenen Olifant ziet, scherpt hij den Horen die op den neus zit, en loopt daarmede tegen den Buik van den Olifant, die hij dan openscheurt; doch mislukt hem deze onderneming, dan neemt de Olifant zijn' kans waar, en geeft hem met zijn' snuit een' slag, waardoor hij dadelijk dood blijft.

Z. Zijn deze Dieren ook tot werken geschikt?

V. Neen: want hunne huid is te hard om te torschen, en dat maakt ook dat deze

afbeelding 2: Houtsnede van Albrecht Dürer uit 1515

Beesten, eenen zwaarmoedige gang hebben.

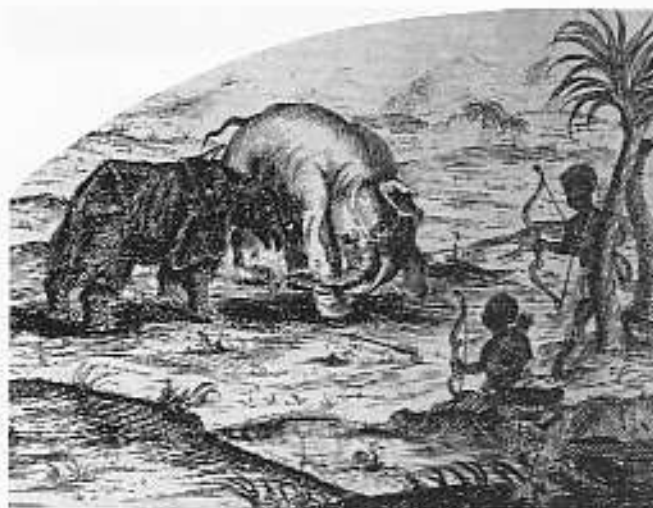
Z. Hebben zij ook iets, dat nuttig is?

V. Men zegt, dat de Horen die zij op den neus hebben, een goed medecijn is, en tot vele kwalen of ziekten kan gebruikt worden.

Tot zover dit weinig spontaan klinkende tweegesprek.

kopie

Allereerst het plaatje. Het dier komt erg bekend voor en is dan ook een overduidelijke kopie (van een kopie ...) van de houtsnede van de neushoorn die Albrecht Dürer in 1515 maakte. De overeenkomst is treffend: zie afbeelding 2. Het is natuurlijk droevig dat men in 1819 geen beter plaatje kon vinden dan een slechte kopie van een maar liefst 304 jaar eerder gemaakte afbeelding, die bovendien niet bijster waarheidsgetrouw is. En dat wist men in 1819, zeker nadat in de 18e eeuw meerdere neushoorns in Europa te zien geweest zijn. Daarvan is Clara wellicht de bekendste (noot 2), maar ook na Clara zijn neushoorns te zien geweest, waaronder het exemplaar in de Ménagerie Royale te Parijs dat in 1794 stierf en in het Parijse museum als geraamte werd tentoongesteld. En er nog steeds staat. Dürer maakte zijn prent in 1515 van de neushoorn die koning Emanuel I van Portugal in datzelfde jaar kreeg. Het dier verdrong korte tijd later tijdens een zeereis van Portugal naar Rome. Doordat Dürer het dier nooit zag maar zich baseerde op overleveringen is het resultaat weliswaar fraai, maar niet erg natuurgetrouw. De grootste "missers" zijn het geschulpte harnas en het hoortje tussen de schouders. Juist deze twee missers komen uitgebreid aan de orde in de dialoog tussen Vader en Zoon in het boekje. Zo ziet men hoe dergelijke fouten een eigen leven gaan leiden.

afbeelding 3: Detail van een poster over de reis van Clara rond 1747

kinderzieltjes

Nog zo'n raar misverstand is de relatie neushoorn-olifant. De fabel dat neushoorns zich bezig houden met het openrijten van olifante-buiken is erg hardnekkig en komt o.a. tot uiting op enkele posters die rond 1747 werden gebruikt om de reis van Clara te promoten (noot 2). Afbeelding 3 geeft hiervan een impressie. Maar ook wat dit betreft had men in 1819 wel beter kunnen weten. Tenslotte wordt ook nog het nut van de neushoorn-hoorn als medicijn aangestipt, een fabel waar we zelfs anno 1992 nog mee zitten opgescheept. Al met al is de anonieme schrijver er in geslaagd om in een zo kort mogelijk stukje tekst een zo groot mogelijke hoeveelheid onzin te verkondigen. Naar het effect van deze vorm van natuureducatie op de 19e eeuwse kinderzieltjes kunnen we alleen maar raden.

Jelle W.F. Reumer

noten:

1. Jaap ter Linden. *De K van Kameel. In: Het Fortomeen Kameel.* Uitgave Natuurmuseum Rotterdam, 1992.
2. Irene Verheij. *Op Reis met Clara.* Uitgave Natuurmuseum Rotterdam, 1992.

Dreigt u ook een neushoornfreak te worden? 'Noot 2' is nog te koop in de museumwinkel: Op Reis met Clara (56 pagina's full color) f 15,-